

CARTEA ȘI CĂRȚILE

Conferință magistrală
Facultatea de Limbi și Literaturi Străine
Anul academic 2012-2013
Prof. Dr. Mihaela Irimia

Gaudeamus, igitur, adică, în traducere literală, *Să ne bucurăm, așadar*. Acest cântec academic datând de acum circa trei secole, pe un text de acum trei sferturi de mileniu, este un indiciu în sine: tema invită la jovialitate, actorii evenimentului sunt studenți reuniți în jurul unei mese rotunde, evocând scurtimea vieții și invitându-se unul pe altul la a se bucura de bucuriile acestei lumi. Printre acestea se numără plăcerea de a ne cultiva intelectul, de a da minții hrană spirituală și a ne modela personalitatea pentru profesiunea aleasă. (Slide 1) De a iubi *cartea*, de a trăi cu *cărțile* formatoare de gândire, aducătoare de informație, formatoare de caractere.

Gaudeamus ne introduce într-o lume aparte, o lume din alte locuri și alte timpuri. Dar și practica mesei rotunde, și aclamațiile de susținere a unei opinii, și libațiunile de după un eveniment academic ca atare au rămas parte integrantă a *vieții universitare*. Suntem în Aula Magna, azi, 1 octombrie 2012, pentru a vă primi, cu brațele deschise, la început de drum, în distinsa noastră *alma mater*, mama simbolică de la care ne alimentăm spiritul și pe care o vom cinsti, în timp, prin performanțele noastre profesionale. Universitatea din București, primul for de învățământ superior al României, vă este, de astăzi, instanță intelectuală definitorie, iar Facultatea de Limbi și Literaturi Străine vă este garantul unei educații filologice de prestigiu.

Conferința magistrală pe care o susțin în fața dumneavoastră vă propune un excurs cultural cu suport vizual din altă parte, de altădată. Dar faptul că noi, aici și acum, ne putem legitima astfel, este proba *tradiției culturale* care ne leagă. Giuseppe Arcimboldo, artistul Renașterii italiene care este autorul imaginilor de față, a trăit cu o jumătate de mileniu înaintea noastră. Dar el stă la convivială petrecere spirituală cu noi, oferindu-ne bucuria vieții în etalări vegetale de o rară frumusețe. (Slide 2) *Vara, șezând* produce o puternică impresie vizuală. Avem în prim-plan o ghirlandă copios încărcată de fructe ale căror lujere și frunze se împletesc, unduind masiv, într-o impresie generală de preaplin. Un coș, alături, aduce cu sine un topos clasic – *cornucopia*. În fundal, un peisaj dinamic invită la scurtă reverie: seara se lasă peste un peisaj umanizat, din care rodul strâns de mâna omului ne bucură privirile din plin. Norii de pe cerul în culori calde aduc a trandafiri, pe care îi vedem și în ghirlanda din prim-plan. Dar, odată reveniți aici, observăm ceva straniu: sinuoasa linie a mănunchiurilor vegetale apăsate de greutatea rodului pământului are chip uman! Ea nu este, pur și simplu, o operă umană. Este un om așezat pe pământul roditor, cu picioarele întinse către dreapta privitorului, cu mâna stângă ținând coșul belșugului, cu dreapta ridicată la cap! Iată și fața acestui om-simbol: *natura umană* ca *natură*, izvor de abundență și de bucurie. Chipul acestui om paradigmatic este el însuși un preaplin estival, cu ciorchini de struguri, flori și frunze drept bogăție capilară, cu obraji și nas din bace suculente, cu mustăți și barbă din mătasea prombului. Privind ansamblul acestei picturi – *Vara, șezând* –, pricepem acum mesajul transmis cu măiestrie profesionistă. Așa vom face toți cei din această sală, aplecându-ne, de aici încolo, asupra *textelor culturale* care ne vor legitima. Și ce citim aici? Citim lecția fertilității vieții, în care imaginile vădit naturale (peisajul din fundal, fructele, legumele și florile de peste tot) se îmbină cu cele prelucrate de mâna omului (peisajul

uman din prim-plan). Iată o împerechere de *referențial* (ce vedem cu ochiul din afară în lumea din jur, la care ne referim) și *metaforic* (ce percepem indirect, când 'ochiul-nchis afară înlăuntru se deșteaptă', cum ne spune poetul național Mihai Eminescu).

(Slide 3) Iată o imagine referențială: portretul unui bărbat pozând în profil, pe un fundal negru, contrastul cu straiile luminoase și capul intens colorat fiind cu atât mai marcat. *Vara*, căci aceasta este identitatea picturală ce se adresează ochiului nostru fizic, ne apare *literal* ca etalare, iarăși, de fructe, legume, flori și spice, *referindu-se* întocmai la lumea din jur. Și totuși, noi vedem un bust intitulat *dincolo* de literă, *metaforic*, deci indirect, *Vara*. Acest joc al imaginii vădite cu cea implicită începe să dea de gândit. Arcimboldo are o tehnică a sa, pe care o aplică repetat, consecvent.

(Slide 4) Întocmai: iată-l și pe *Grădinarul de legume*, din nou, un om alcătuit din roadele pământului, pe care el însuși îl muncește, fiind chiar el fructul meseriei sale. Privit răsturnat, grădinarul devine un castron plin de hrănitoare leguminoase. Iată, vă spun, aceeași deliberată combinație de *literal* cu *metaforic*, de *referențial* cu *figurat*. (Slide 5) Ce se arată ochiului obișnuit este lumea *referențială*. Noi însă avem propria noastră meserie, pe care o vom învăța o viață întreagă, fără a-i epuiza energia și tehnicile. De aceea, ochiul nostru profesional vede *figurile de stil* și *figurile de gândire* de dincolo de lumea aparentă. Ochiul dinlăuntru vede încununarea antropomorfă a *naturii* devenită *cultura*, a sălbăticiei domesticite. Să ne bucurăm!

(Slide 6) Și iată cultura etalată: un om făcut tot din cărți. Este *Librarul*, portret realizat după rigorile acreditate. Ocupând prim-planul sau *ergon*-ul tabloului, el este, cu adevărat, *lucrul* sau *actul* definitoriu al operei, cea imagine care se comprimă în titlul însuși. De jur împrejurul său, ceea ce se numește *parergon*, vedem detalii aflate în dialog semnificativ cu centrul picturii. Librarul nostru pare referențial, la o privire fugară, dar este profund metaforic, când poposim să-l descifrăm. Pentru ca în meseria noastră filologică avem instrumente pe potrivă tehnicilor cu care operăm. Cu acestea decelăm, interpretăm, analizăm. Capul librarului are fruntea, nasul și bărbia conturate de cotoare de carte, părul este un tom deschis, cu foile fluturând în aer, ca părul bătut de vânt, mustața și barba sunt fire vegetale, asupra cărora ne vom opri în scurt timp. Bustul și mâna dreaptă a librarului sunt volume minuțios elaborate tehnic, cu legătură fină de piele, cu semne de lectură indicând studiul acurat, cu o arhitectură specială a ordonării cărților ce compun Cartea generală care este Librarul. Căci suntem, în mod net, în lumea *nereferențială* a artei, măcar că imaginile *referențiale* pe care le implică nu sunt de ignorat.

(Slide 7) Ne vin în ajutor *Eva și mărul* și *Contrapartea Evei*, portrete *naturale*, dar cu o imens de densă trimitere *culturală*, de data aceasta nu la *cărți*, ci chiar la *Cartea* care definește cultural occidentală căreia îi aparținem – Biblia. Eva duce la gură mărul care va fi pricina condiției noastre de speță căzută. Adam, cu o carte, *Cartea*, în mâna stângă și un text de legi în formă de sceptru în mâna dreaptă, ne arată consecințele. *Natura* cu chip feminin în contrast cu *cultura* înfățișată ca bărbat. Împerecherea celor două imagini, inevitabilă, este nu doar de natura *evidenței*, a *vizibilului*. Dincolo de aceasta, ochiul nostru *invizibil* vede înlăuntru craniilor celor doi o simbolică confruntare de prunci care sunt omenirea în devenire. Cu aparența de creier anatomic, ei sunt speța umană în pragul luptei istorice care este viața de după Cădere. Istoria.

(Slide 8) Să tragem o concluzie de moment. Avem *cartea naturii*, cartea creației, adică a celor născute cu noi și ca noi, opera lui Dumnezeu – *Natura*. Lucrurile naturii sunt îndeobște obiectul studiului *științific*, al științelor tari, pentru care 2 și cu 2 fac 4, cu o precizie de

necontestat. Lucruri ale evidenței, ale ochiului empiric din afară care ia notă de lumea referențială, măsurând-o, evaluând-o, înțelegând-o. Și avem *cartea culturii*, cartea omului, scrisă, fabricată, citită, interpretată cu ochiul din afară, dar și cu cel dinlăuntru. Aceasta este cu precădere cartea studiului *umanist*, al scrierii și scrierilor cu litere umane. Este cartea *cultivării* spiritului.

(Slide 9) Cărțile care compun cartea culturii abundă în texte. Sunt texte. Sunt un *text* comprehensiv. *Vara* și *Toamna* imaginate de Arcimboldo drept un bărbat în două etape distincte ale vârstei – adică, metaforic, în două anotimpuri distincte ale anului simbolic care este viața – invită ochiul nostru specializat la o lectură profesionistă. Veșmintele din spice abia culese ale Verii se prefac în haină țesută fin în cazul Toamnei. Pregătindu-se pentru anotimpul conservării care va culmina cu hibernația, straietele și omul exemplar ne indică o înțeleaptă acceptare a ritmurilor lumii. (Slide 10) Este timpul repaosului, al meditației, după activitatea febrilă din ‘floarea vârstei’. Să ne aplecăm asupra lucrurilor umane, la vremea muncii din casă, când vom preface rodul *naturii* în rodul *culturii*. Ce sunt, în fond, textele? În războiul de țesut *urzeala* (lat. *ordiri* > sp. *urdimbre*, port. *urdidura*, it. *ordito*, fr. *ourdissage*, engl. *warp*), adică firul întins vertical, se întrepătrunde măiestrit cu *băteala* (lat. *trama* > sp. *trama*, port. *trama*, it. *trama*, fr. *trame*, engl. *weft*, *woof*). Firele acestea erau, mai înainte, fibre vegetale, alcătuind țesuturi vii. Firul vertical care urzește referențial țesătura se întrepătrunde cu firul orizontal bătut cu pieptănul meșterului țesător. Avem o *textură*, rezultatul țeserii, o țesătură devenită *țesut*, un *text cultural* care ne protejează de furia naturii.

(Slide 11) În limbajul nostru specializat, firele verticale alcătuiesc *paradigma* unui text, adică însuși cadrul exemplar în care se prind eșantioanele orizontale numite *sintagmă*. Aceste două categorii definesc orice *text*, *Textul* (> lat. *textum* ‘țesut’ < *texere* ‘a țese’). Orice limbă are paradigme ale categoriilor sale: paradigma verbală, paradigma nominală etc. Din această dispunere culturală a vocabulelor noi operăm selecția necesară comunicării: ‘a fugi’, ‘copil’, ‘casă’, ‘a fi’, ‘frig’, să zicem. Lexemele înșirate sunt cele din starea de dicționar. Dar nimeni nu vorbește astfel. Omenii comunică prin punerea acestui material paradigmatic în dispunere sintagmatică, unind, adică, lexeme între ele prin tehnica numită *gramatică*: ‘Copilul a fugit în casă, fiindcă îi era frig’, de exemplu. Am operat o selecție, apoi o combinare. Am pus eșantioanele împreună, legitimându-le și legitimându-ne cultural. Am trecut *natura* în *cultură*.

(Slide 12) Aceasta este și rațiunea care explică de ce putem comunica, aici, acum, cu cei din alte locuri, din alte timpuri, descifrând un papyrus egiptean, o cutie de bambus chinezească sau un codex. Încântătoarea frescă pe care o cunoaștem sub titlul *Scriitoarea*, salvată odată cu descoperirile arheologice de la Pompei, dar în etate culturală de aproape două milenii, ne va fi muză filologică în anii de facultate. Grațioasa patriciană romană ține în mâna stângă un codex compus din tăblițe acoperite cu ceară și un stilet în dreapta, în ipostaza persoanei care meditează. De la cuțitașul ascuțit servind la săparea fină a literelor pe ceara-suport – numit *stilet* – avem *stilul*, care ne indică acum mai curând maniera de a scrie. În era comunicării abundente, cu mijloace electronice dintre cele mai sofisticate, noi producem texte, pânze, țesături semantice atât de utile, de la *web* la *internet*. Urzeala și băteala cărților virtuale, care doar ridică la altă puterea cartea fizică, ne fac capabili de a citi și a scrie. Ne fac în stare a ne informa și a ne forma. *Gaudemaus, igitur!*